

KONIEC PRL - ROK 1989

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wystawa przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku.

Autor: Izabela Brzezińska
Koncepcja graficzna serii: Aleksandra Kaiper-Miszulowicz
Opracowanie graficzne: Barnin Rej
Konsultacja: dr hab. Daniel Wicenty, Krzysztof Drazba
Recenzja: dr hab. Filip Musiał, dr Paweł Skubisz
Recenzja projektu graficznego: Łukasz Pogoda
Korekta: Anna Świtalska-Jopek

Na wystawie wykorzystano materiały pochodzące ze zbiorów: Archiwum Historycznego Komisji Krajowej „Solidarności” (AKK), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN), Europejskiego Centrum Solidarności (ECS), Forum Polskiej Agencji Fotografów, Mirosława Gębskiego, Joanny i Andrzeja Gwiazdów oraz Wojciecha Milewskiego.

Twórcy wystawy dołożyli wszelkich starań, aby ustalić autorów wszystkich wykorzystanych materiałów. Nie zawsze było to możliwe. W razie wątpliwości prosimy o kontakt z Oddziałowym Biurem Edukacji Narodowej w Gdańsku.

Przed punktem wyborczym Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Słupsku podczas kampanii wyborczej w 1989 r. (Zbiory AIPN)

NIEZADOWOLENIE SPOŁECZNE

Demonstracja przy kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie, 1 maja 1988 r. Na jednym z transparentów napis: „Więcej chleba i leków, mniej MO i ubeków”. (Fot. Maciej Kossowski. Zbiory AIPN)

W 1980 r. po fali strajków, która przeszła przez Polskę, władza komunistyczna zgodziła się na powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Jednakże po 16 miesiącach gen. Wojciech Jaruzelski wprowadził stan wojenny i zawiesił działalność związku. Kryzys gospodarczy pogłębiał się. W społeczeństwie wzrastało niezadowolenie. Powstały młodzieżowe organizacje opozycyjne, m.in. Ruch Społeczeństwa Alternatywnego (1983) oraz Ruch „Wolność i Pokój” (1985). W tym czasie w ZSRS Michaił Gorbaczow realizował politykę pierestrojki, czyli przebudowy systemu komunistycznego. Miała ona wpływ również na inne kraje bloku sowieckiego, budząc nadzieję na zmianę.

Znak graficzny Ruchu „Wolność i Pokój”.
(Zbiory AKK)

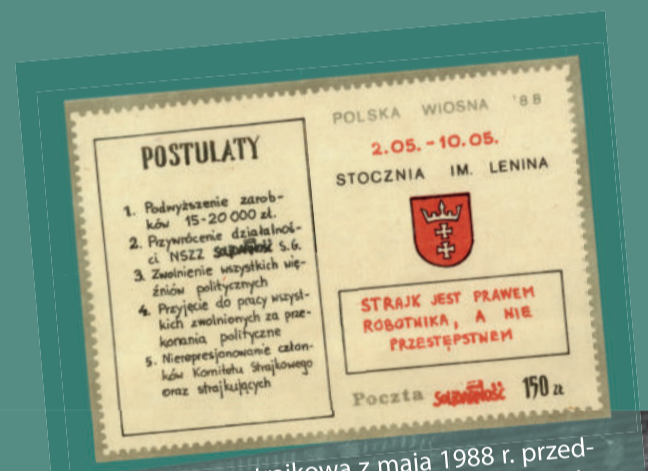
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

STRAJKI W 1988 ROKU

Zakończenie strajku w Stoczni Gdańskiej. Strajkujący przed kościołem św. Brygidy 1 września 1988 r. (Fot. Stanisław Składanowski. Zbiory AIPN)

1 lutego 1988 r. władze PRL wprowadziły podwyżkę cen. Mimo że towarzyszyły jej rekompensaty, niezadowoleni robotnicy podjęli strajk. 25 kwietnia zastrajkowali pracownicy MPK w Bydgoszczy i Inowrocławiu, a następnie hutnicy ze Stalowej Woli, Nowej Huty oraz stocznicy z Gdańska. Latem przez Polskę przeszła kolejna fala strajków. Stały niektóre kopalnie, Port Szczeciński, Port Północny w Gdańsku oraz Stocznia Gdańska. W sierpniu strajkowało ok. 150 tys. osób.

Koperta strajkowa z maja 1988 r. przedstawiająca m.in. postulaty strajkujących. (Zbiory AKK)

Koperta strajkowa z maja 1988 r. (Zbiory AKK)

Strajk w Stoczni Gdańskiej im. Lenina 22 sierpnia–1 września 1988 r. W tle napisy „Głodny stocznowiec nie będzie pracował” i „Precz z cenzurą”. (Fot. Stanisław Składanowski. Zbiory AIPN)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

USTAWA WILCZKA

Handel uliczny na Placu Defilad w Warszawie w 1990 r. (Fot. Roman Kotowicz. Zbiory Forum)

Wyjściu z głębokiego kryzysu gospodarczego miała pomóc tzw. ustawa Wilczka, nad którą pracował m.in. minister przemysłu Mieczysław Wilczek. Regulowała ona zasady prowadzenia działalności gospodarczej, która, z pewnymi wyjątkami, była „wolna i dozwolona każdemu na równych zasadach”. Przedsiębiorcy interpretowali, że „co nie jest zabronione, jest dozwolone”. Ustawa weszła w życie 1 stycznia 1989 r. i po licznych zmianach obowiązywała aż do 31 grudnia 2000 r. Kilka miesięcy po jej ustanowieniu powstało 125 tys. prywatnych podmiotów gospodarczych. Rozpoczął się również proces prywatyzacji sektora państwowego, przeprowadzanej często w sposób rabunkowy, chaotyczny i budzący do dziś złe skojarzenia, m.in. z tzw. uwłaszczeniem nomenklatury.

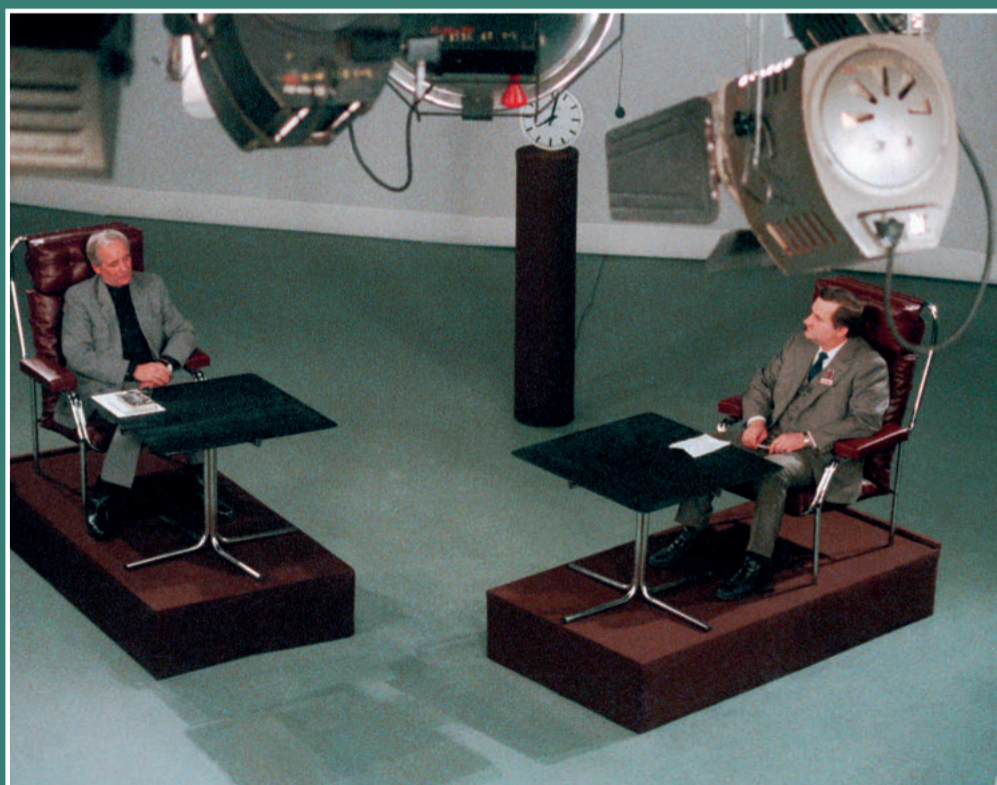

ZAPOWIEDŹ ROZMÓW Z OPOZYCJĄ

Po kolejnej fali strajków w dużych zakładach pracy władze podjęły dialog z częścią opozycji określaną mianem „konstruktywnej”. 26 sierpnia 1988 r. w przemówieniu telewizyjnym wspominał o tym gen. Czesław Kiszczak. Już 31 sierpnia doszło do jego rozmowy z Lechem Wałęsą w obecności bp. Jerzego Dąbrowskiego. Po spotkaniu Wałęsa zaapelował do strajkujących o powrót do pracy. Jego apel spotkał się ze sprzeciwem, ale ostatecznie strajki wygaszono.

Gen. Czesław Kiszczak i Lech Wałęsa podczas rozmowy w ogrodzie willi „Zawrat” w Warszawie, 15 września 1988 r. (Zbiory AIPN)

DEBATA WAŁĘSA–MIODOWICZ

Alfred Miodowicz – przewodniczący Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych publicznie zaproponował Lechowi Wałęsie udział w telewizyjnej debacie na tematy gospodarcze i społeczne PRL, do której doszło 30 listopada 1988 r. Mimo innych prognoz zdecydowanym jej zwycięzcą był Lech Wałęsa. (Fot. Grzegorz Rogiński. Zbiory Forum)

Nie wiem, co się stało Miodowiczowi. Coś przerażającego. I pchał się w tę rozmowę jak ćma do ognia. Myślałem, że go rozgromi.

W ten sposób w zaufanym gronie gen. Wojciech Jaruzelski ocenił wystąpienie Alfreda Miodowicza.

Znaczek pocztowy przedstawiający debatę. (Zbiory AKK)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

MAGDALENKA

Spotkanie strony rządowej z opozycją w willi MSW w Magdalence k. Warszawy, 27 stycznia 1989 r. (Zbiory AIPN)

ZDRADA W MAGDALENCE = NĘDZA

DOŚĆ

podwyżek cen
rozkradania gospodarki
komunistycznego wyzysku

PRECZ

z sowiecką okupacją
z nową nomenklaturą
z wałęsowską komuną

GWIAZDA, MIAŁEŚ RACJĘ!

Druk: Solidarność Walcząca oddział Trójmiasto

Część środowisk opozycyjnych, m.in. Solidarność Walcząca, Federacja Młodzieży Walczącej oraz niektórzy działacze „Solidarności” z Joanną Dudą-Gwiazdą i Andrzejem Gwiazdą na czele, uznała rozmowy w Magdalence i przy okrągłym stole za zdradę ideałów związkowych. (Zbiory Joanny i Andrzeja Gwiazdów)

Do 15 września 1988 r. rozmowy władzy z opozycją odbywały się w willi „Zawrat” w Warszawie, a następnie w willi MSW w Magdalence pod Warszawą. Łącznie uczestniczyły w nich 42 osoby. Stronę rządową reprezentowali m.in. gen. Czesław Kiszczak i Aleksander Kwaśniewski, a opozycję m.in. Lech Wałęsa i Adam Michnik. W spotkaniu uczestniczyli też przedstawiciele Kościoła katolickiego: ks. Alojzy Orszulik i ks. bp Tadeusz Gołowski. Rozmowy były niejawne i rejestrowane przez SB.

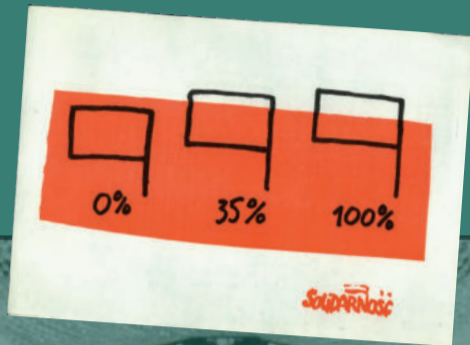

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

OBRADY OKRĄGŁEGO STOŁU

Satyryczny znaczek pocztowy.
(Zbiory AKK)

W Senacie 100 miejsc (100%), a w Sejmie 161 (35%) zagwarantowano senatorom i posłom wybranym w wolnych wyborach. Pozostałe miejsca były zarezerwowane dla działaczy PZPR i ich sojuszników. (Zbiory AIPN)

Plenarne posiedzenie przy okrągłym stole. (Fot. Dionizy Gładysz. Zbiory AIPN)

Toast w przerwie obrad okrągłego stołu. (Zbiory AIPN)

W Magdalence ustalono, że kontynuacja rozmów nastąpi przy okrągłym stole. Podjęto je 6 lutego 1989 r. w wielkiej sali Pałacu Namiestnikowskiego. Spotkania odbywały się w trzech zespołach (gospodarki i polityki społecznej, pluralizmu związkowego, reform politycznych), dziewięciu podzespołach i trzech grupach roboczych.

Obrady się przeciągały. Zakończyły się 5 kwietnia 1989 r. ustaleniami o przeprowadzeniu kontraktowych wyborów, powstaniu Senatu, powołaniu urzędu prezydenta i ordynacji wyborczej. Opozycjoniści, podejmując dialog ze stroną rządową, nie spodziewali się, że będzie to *de facto* początek procesu przejmowania przez nich władzy.

17 kwietnia 1989 r. Sąd Najwyższy ponownie zarejestrował „Solidarność”, a trzy dni później „Solidarność” Rolników Indywidualnych.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

KAMPANIA WYBORCZA

Wizualnie widać pojedyncze plakaty PZPR, SD i ZSL, lecz o ogólnej treści bez wyraźnego autorstwa, ale nikt nie w powodzi plakatów opozycji.

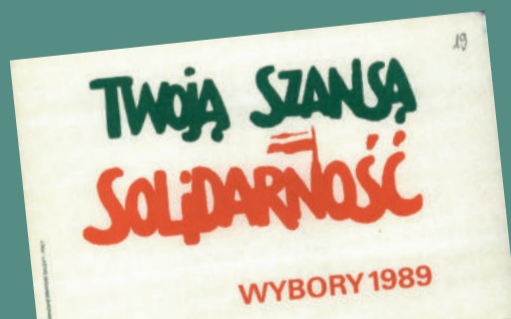
Meldunek zaniepokojonego funkcjonariusza SB z Chełma do Warszawy.

Młodzież rozklejająca plakaty. (Fot. Jerzy Lech Szóstko, Edward Kucharski. Zbiory AIPN)

(Fot. Jerzy Lech Szóstko i Edward Kucharski. Zbiory AIPN)

Ulotka z czasu kampanii wyborczej 1989 r. oraz cegiełka na fundusz Komitetu Obywatelskiego. (Zbiory AKK oraz AIPN)

Strona solidarnościowa, w przeciwieństwie do koalicyjno-rządowej, prowadziła ożywioną kampanię wyborczą. Organizowała wiece, na których rozdawano ulotki zachęcające do głosowania na jej kandydatów.

Wiec wyborczy zorganizowany przez Wojewódzki Komitet Obywatelski w Słupsku. (Zbiory AIPN)

Kandydaci organizowali spotkania przedwyborcze, na których pojawiały się znane osoby. Rozdawano też tzw. ściągę z instrukcją głosowania. Wybierając kandydata Komitetu Obywatelskiego, należało skreślić pozostałych kandydatów, stąd powiedzenie: „Dobry komunista, to skreślony komunista” oraz hasło zapożyczone z czasów II RP: „Nie głosując przez lenistwo – oddasz mandat komunistom”. (Zbiory AIPN)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

DRUŻYNA WAŁĘSY

Kandydaci Komitetu Obywatelskiego fotografowali się z Lechem Wałęsą. Dzięki temu zyskiwali popularność oraz byli kojarzeni z popierającą ich „Solidarnością”.

PIERWSZY RAZ
MOŻESZ WYBRAĆ
WYBIERZ
SOLIDARNOŚĆ

(Zbiory AIPN)

WYBORY '89

MUSIMY WYGRAĆ!

(LECH WAŁĘSA)

(Zbiory AIPN)

GŁOSUJ NA
SOLIDARNOŚĆ

SOLIDARNOŚĆ

GŁOSUJ NA
GUSTAWA HOŁOUBKA
KANDYDATA DO SENATU

LECH WAŁĘSA

Plakat wyborczy kandydata do Senatu Gustawa Hołoubka. (Fot. Jerzy Koźnik. Zbiory ECS)

Jane
FONDA

Gwiazdy głosują na „Solidarność”.

W kampanię wyborczą „Solidarności” zaangażowano poprzez sesje zdjęciowe znane zagraniczne artystki (Jane Fonda, Nastassja Kinski, Carole Bouquet, Grace Jones).

Na plakacie Jane Fonda ze znaczkiem „Solidarności”. (Fot. Jerzy Koźnik. Zbiory ECS)

Wiec wyborczy z udziałem Lecha Wałęsy i Lecha Kaczyńskiego. Gdynia, 1 czerwca 1989 r. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory ECS)

Rajd samochodowy zorganizowany na zakończenie kampanii wyborczej Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Trójmieście. Gdańsk, 3 czerwca 1989 r. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory ECS)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

WYBORY KONTRAKTOWE

4 CZERWCA 1989 – I TURA WYBORÓW

W I turze wyborów do urn poszło 62 proc. Polaków. Była ona sukcesem opozycji. Aż 160 miejsc w Sejmie na 161 przeznaczonych do wolnego wyboru obsadzono posłami strony solidarnościowej. Natomiast w Senacie na 100 możliwych mandatów 92 zajęli senatorowie strony opozycyjnej.

Wybory okazały się klęską komunistów. Po raz pierwszy od 45 lat poddali się oni ocenie wyborców, która bardzo ich zaskoczyła. Zdziwiła również stronę opozycyjną. Był to początek procesu wyzwiania się społeczeństwa polskiego spod władzy PZPR i budowania systemu demokratycznego.

Sprzedaż „Gazety Wyborczej” (dziennika, na którego powstanie zgodziła się władza podczas obrad okrągłego stołu; pierwszy numer ukazał się 8 maja 1989 r.) w Warszawie. Na słupie kontrowersyjny plakat „W samo południe” autorstwa Tomasza Sarneckiego. Wydrukowane plakaty przyleciały z zagranicy 3 czerwca 1989 r. i pojawiły się na ulicach Warszawy dopiero wcześniej rano w dzień wyborów. Plakat zyskał popularność już po wyborach. (Fot. Chris Niedenthal. Zbiory Forum)

Dla nas najważniejsze jest wygranie wyborów, a nie styl, w jakim je wygramy. Nie możemy stracić władzy przy pomocy kartki wyborczej. Sami sobie zakładamy pętlę, idziemy na rzeź jak barany.

Czesław Kiszczak na posiedzeniu Sekretariatu KC PZPR 16 lutego 1989 r.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

WYBORY KONTRAKTOWE

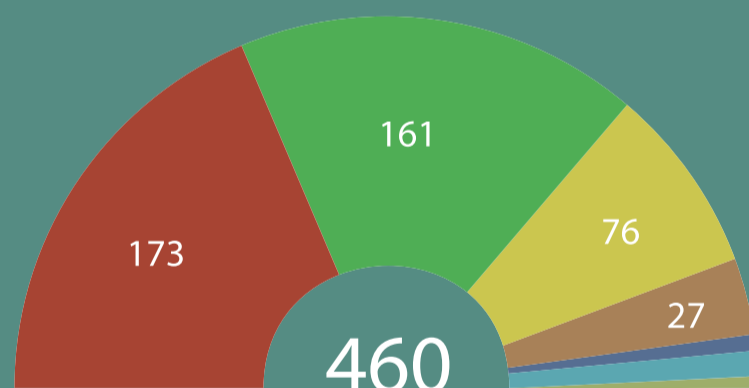
18 CZERWCA 1989 – II TURA WYBORÓW

Głoszący Danuta i Lech Wałęsowie. Gdańsk, 18 czerwca 1989 r. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory ECS)

Przed drugą turą wyborów, która odbyła się 18 czerwca 1989 r., za porozumieniem stron zmieniono ordynację wyborczą. W głosowaniu wzięło udział tylko 25 proc. uprawnionych do niego Polaków. Opozycja zajęła 7 z 8 wolnych miejsc w Senacie oraz ostatnie wolne miejsce z puli 161 przeznaczonych do wolnego wyboru w Sejmie.

Władza traktowała rozmowy z opozycją i wybory, stanowiące rezultat obrad okrągłego stołu, jako zabieg służący rozładowaniu napięcia w społeczeństwie. Liczono się z koniecznością podzielenia się władzą z tzw. opozycją „konstruktywną”, ale takiego obrotu spraw nikt się nie spodziewał.

SEJM

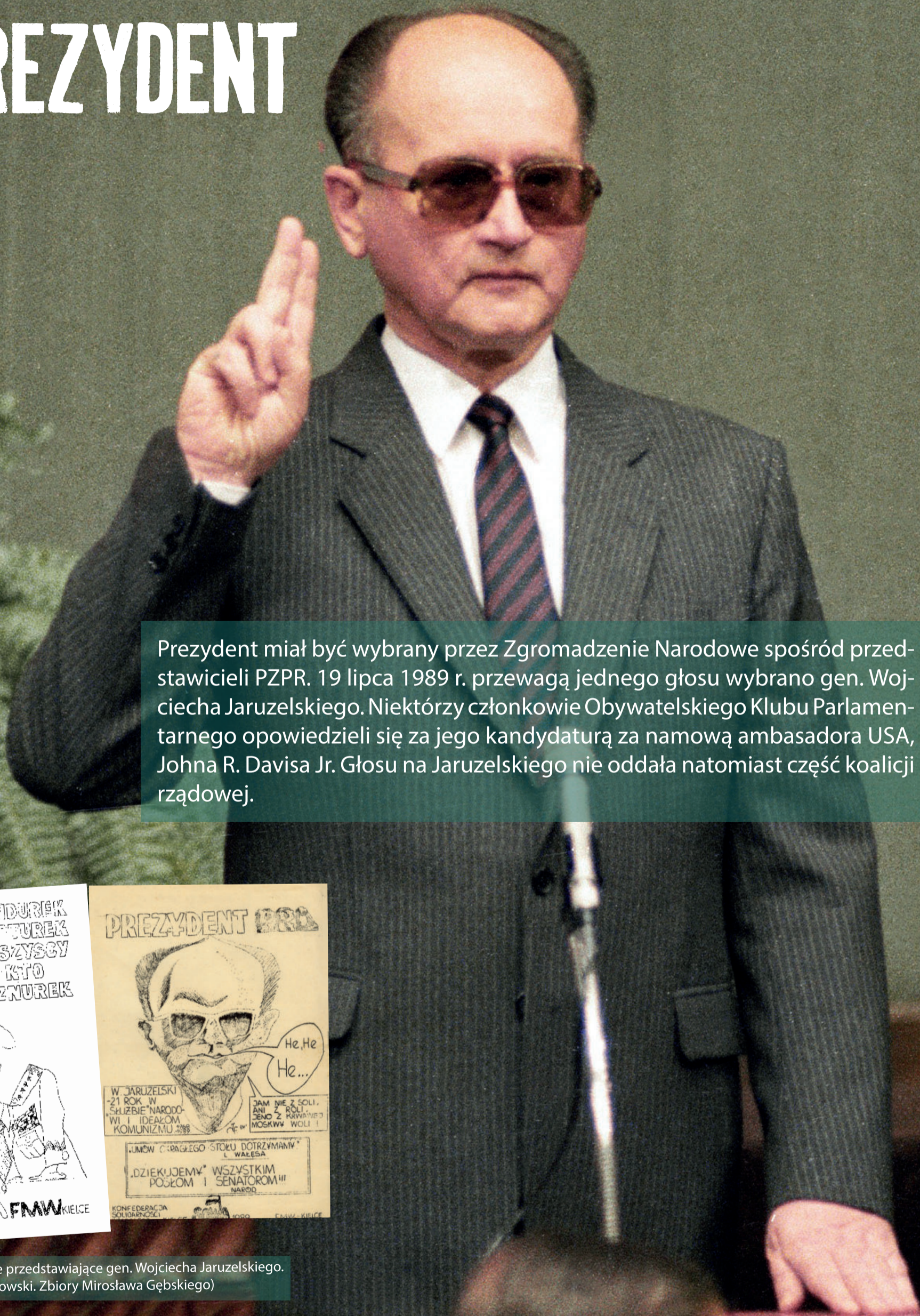
SENAT

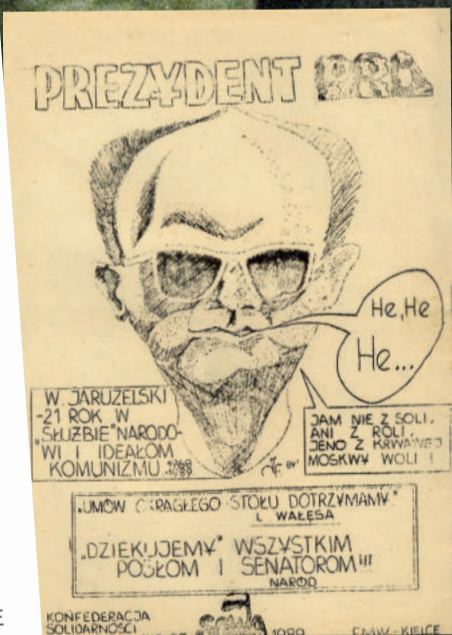
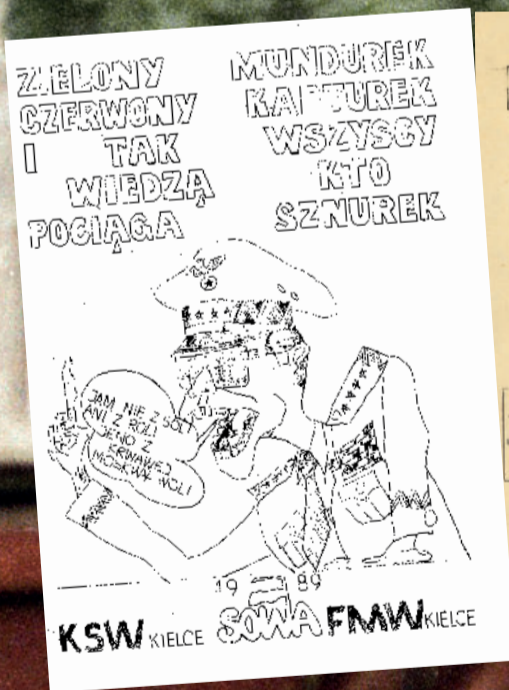
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Lista wyborcza	Posłowie	Senatorowie
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza	173	0
Komitet Obywatelski „Solidarność”	161	99
Zjednoczone Stronnictwo Ludowe	76	0
Stronnictwo Demokratyczne	27	0
Stowarzyszenie „Pax”	10	0
Unia Chrześcijańsko-Społeczna	8	0
Polski Związek Katolicko-Społeczny	5	0
Niezależni	0	1
Razem	460	100

PREZYDENT

Prezydent miał być wybrany przez Zgromadzenie Narodowe spośród przedstawicieli PZPR. 19 lipca 1989 r. przewagą jednego głosu wybrano gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Niektórzy członkowie Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego opowiedzieli się za jego kandydaturą za namową ambasadora USA, Johna R. Davisa Jr. Głosu na Jaruzelskiego nie oddała natomiast część koalicji rządowej.

Rysunki satyryczne przedstawiające gen. Wojciecha Jaruzelskiego. (Rys. Jerzy Kurzątkowski. Zbiory Mirosława Gębskiego)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Zaprzysiężenie Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta.
Warszawa, 19 lipca 1989 r. (Fot. Stanisław Sas. Zbiory Forum)

NOWY RZĄD I PREMIER

Tadeusz Mazowiecki został zaprzysiężony na premiera 24 sierpnia 1989 r. 12 września przedstawił ministrów. Byli wśród nich: Jacek Kuroń – minister pracy i opieki społecznej, Krzysztof Skubiszewski – minister spraw zagranicznych, Leszek Balcerowicz – wicepremier ds. gospodarczych i minister finansów. (Fot. Ireneusz Sobieszczuk. Zbiory Forum)

Ponieudanej próbie stworzenia rządu przez gen. Czesława Kiszczaka na czele nowej Rady Ministrów stanął kandydat Komitetu Obywatelskiego – Tadeusz Mazowiecki, który zobowiązał się dwa kluczowe ministerstwa pozostawić w rękach PZPR: Ministerstwo Obrony Narodowej (gen. Florian Siwicki) i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (gen. Czesław Kiszczak). Łącznie w rękach komunistów pozostały cztery z 23 ministerstw.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Nowo wybrany premier Tadeusz Mazowiecki przyjmuje gratulacje od gen. Czesława Kiszczaka. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory autora)

KONIEC PRL

Z inicjatywy rządu Tadeusza Mazowieckiego w Polsce wprowadzono szereg reform. 29 grudnia 1989 r. Sejm znowelizował konstytucję. Nazwę państwa zmieniono na Rzeczpospolita Polska, orłu w godle państwowym przywrócono koronę i zrezygnowano z zapisu o „kierowniczej roli” partii komunistycznej. Polska miała się stać „demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

29 stycznia 1990 r. PZPR dokonała samorozwiązania. Cenzurę zlikwidowano 6 czerwca, a Służbę Bezpieczeństwa 31 lipca. Niektórzy dawni funkcjonariusze SB po weryfikacji zostali zatrudnieni w Urzędzie Ochrony Państwa i Policji.

Proces demokratyzacji Polski trwał jeszcze długo.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

(Fot. Ireneusz Sobieszczuk. Zbiory Forum)

Z PODZIEMIA DO ZWYCIĘSTWA

Druk - TZR - Gdańsk

Jan Kowalski '89

SOLIDARNOŚĆ
WYBRAŁEM I WYGRAŁEM

Druk - TZR - Gdańsk

Jan Kowalski '89

(Zbiory AIPN)

ROK 1989 W LICZBACH

62% – FREKWENCJA W I TURZE WYBORÓW

25% – FREKWENCJA W II TURZE WYBORÓW

161 NA 460 MIEJSC W SEJMIE (**100%** MIEJSC PRZEZNACZONYCH DO WOLNEGO WYBORU) ZAJĘLI POSŁOWIE KOALICJI OBYWATELSKIEJ

99 NA 100 MIEJSC W SENACIE (**99%** MIEJSC PRZEZNACZONYCH DO WOLNEGO WYBORU) ZAJĘLI KANDYDACI KOMITETU OBYWATELSKIEGO

640% WYNOŚIŁA INFLACJA W 1989 R.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ